Lahes

Lahes

LAHES

[sau despre curaj, dialog maieutic]

LYSIMACHOS MELESIAS NICIAS LAHES COPIII LUI LYSIMACHOS ŞI MELESIAS SOCRATE

LYSIMACHOS Aşadar, Nicias şi Lahes, l-aţi urmărit pe omul acesta făcînd o demonstraţie cu armele1, dar încă nu v-am spus de ce Melesias, aici de faţă, şi cu mine v-am luat cu noi la reprezentaţie; o să v-o spunem acum, pentru că socotim că faţă de voi se cade să vorbim deschis. — Asta, dat fiind că există unii care iau în derîdere asemenea lucruri şi, cînd le cere cineva sfatul, n-ar spune în nici un fel ce gîndesc, ci, căutînd să ghicească ce este pe placul celuilalt, spun altceva decît părerea lor adevărată. Noi ne-am gîndit, deci, că voi doi sînteţi şi în măsură să vă faceţi o părere, şi dispuşi să ne-o împărtăşiţi după aceea eu sinceritate, astfel că v-am chemat să ne daţi sfatul vostru asupra unui anumit lucru pe care avem să vi-l împărtăşim.

Iată pentru ce ţin un cuvînt înainte atît de lung: Melesias şi cu mine avem doi fii, cei pe care îi vedeţi. Acesta este al lui şi poartă numele bunicului său, Tucidide2, iar celălalt e al meu, şi el tot cu numele bunicului său — tatăl meu —, îl cheamă Aristide3. Ei bine, am luat hotărîrea să ne preocupăm de ei pe cît vom putea şi să nu facem ca majoritatea părinţilor, care, după ce copiii lor au ajuns băieţandri4 îi lasă de capul lor, ci să şi începem, pe cît sîntem în stare, să ne ocupăm de ei. Ştiind deci că şi voi aveţi feciori, ne-am gîndit că v-aţi ocupat de ei, m u mult decît oricine, cum să-i creşteţi ca să ajungă cît mai desăvîrşiţi. Iar dacă nu aţi acordat cumva atenţie unui asemenea lucru, vă vom aminti astfel că nu trebuie să-l neglijaţi şi vă îndemnăm ca, împreună cu noi, să vă ocupaţi cît de cît de educaţia fiilor voştri.

Se cuvine, Nicias şi Lahes, să auziţi şi voi cum de am ajuns la această hotărîre, chiar dacă o să ne întindem puţin cu vorba. Melesias şi cu mine prînzim de obicei împreună, iar băieţii mănîncă şi ei alături de noi. — Cum am zis de la început, faţă de voi o să vorbim deschis. — Ei bine, fiecare din noi doi are de unde să pomenească multe fapte frumoase de ale tatălui său, — ce au făcut în timp de război, ce în timp de pace, fie că au avut în seamă treburile aliaţilor, sau ale cetăţii —, dar nici unul dintre

noi nu are ce să spună despre propriile sale fapte. De asta nu numai că sîntem cam ruşinaţi faţă de băieţi, dar îi şi învinuim pe taţii noştri că pe noi, cînd am ajuns băieţandri, ocupaţi cum erau cu treburile altora, ne-au lăsat să ne facem de cap. Apoi, tinerilor acestora le punem mereu în faţa ochilor toată situaţia, spunîndu-le că, dacă n-au să aibă grijă de ei înşişi şi n-or să ne asculte, vor rămîne fără de faimă; dacă însă îşi vor da silinţă, curînd vor ajunge poate vrednici de numele pe care le poartă.

Cum ei spun că au să ne dea ascultare, noi am început să ne întrebăm îndeaproape ce învăţătură sau ce exerciţii ar putea să practice spre a ajunge cît mai desăvîrşiţi. Cineva ne-a indicat şi învăţătura aceasta — cum că ar fi frumos pentru un tînăr să înveţe să lupte cu armele —, apoi ni l-a recomandat pe cel pe care l-aţi urmărit făcînd o demonstraţie şi ne-a îndemnat să mergem să-l privim. Am hotărît deci ca şi noi să mergem să-l vedem pe omul cu pricina, dar să vă luăm şi pe voi ca spectatori şi totodată ca sfătuitori şi ca părtaşi (dacă veţi vrea) la educaţia fiilor noştri ai tuturora.

Aceasta este ceea ce vroiam să vă împărtăşim. De acum încolo este rîndul vostru să vă daţi părerea atît asupra acestui fel de învăţămînt — dacă vi se pare că merită urmat sau nu —, cît şi despre altele, în caz că aveţi să ne recomandaţi vreo învăţătură sau vreun exerciţiu folositor unui bărbat tînăr; apoi să ne spuneţi ce aveţi de gînd cu asocierea noastră.

NICIAS Eu unul socotesc lăudabilă intenţia voastră, Lysimachos şi Melesias, ba chiar sînt gata să mă şi asociez cu voi, ceea ce cred că va face şi Lahes.

LAHES Da, Nicias, e adevărat ce crezi. Iar ceea ce spunea adineauri Lysimachos despre tatăl său şi despre cel al lui Melesias mi se pare foarte bine spus, atît despre dînşii, cît şi despre noi, ca, de altfel, şi despre toţi cei care se ocupă de treburile politice, căci tuturor acestora li se cam întîmplă ceea ce spunea el: ajung să fie indiferenţi şi neglijenţi faţă de copiii lor, ca şi faţă de toată viaţa lor particulară.

în privinţa asta ai întru totul dreptate, Lysimachos, dar mă mir că ne pofteşti pe noi să te sfătuim despre educarea celor tineri şi nu-l chemi pe Socrate aici de faţă, mai întîi pentru că este din acelaşi dem5 cu tine, apoi fiindcă îşi petrece timpul mereu acolo unde se întîmplă cîte ceva legat de ceea ce cauţi tu — de învăţăturile sau de exerciţiile frumoase pentru cei tineri.

LYSIMACHOS Ce spui, Lahes? Să se fi preocupat Socrate acesta de asemenea lucruri?

LAHES Da, Lysimachos, chiar foarte mult.

NICIAS Aceasta m-aş afla şi eu în măsură să ţi-o spun, nu mai puţin decît Lahes, pentru că de curînd mi-a făcut rost chiar mie de un profesor de muzică pentru fiul meu, şi anume de Damon, elevul lui Agathocles, cel mai plăcut dintre oameni şi, pe deasupra, vrednic să stea de vorbă cu nişte băieţi de vîrsta asta, nu numai despre muzică, ci despre tot ce vrei6.

LYSIMACHOS Ei, Socrate şi voi, Nicias şi Lahes! Noi, cei de etatea mea, nu-i mai cunoaştem bine pe cei mai tineri, pentru că ne sileşte vîrsta să ne petrecem timpul mai mult în casă; dar dacă şi tu, fiu al lui Sophroniscos7, ai vreun sfat să-mi dai, mie care sînt din acelaşi dem cu tine, atunci se cuvine să mi-l dai. Aşa este şi drept, pentru că ne eşti prieten dinspre tată: părintele tău şi cu mine am fost mereu tovarăşi şi prieteni, iar el s-a săvîrşit înainte de a fi avut vreo neînţelegere cu mine.

Mă bate un gînd şi îmi aduc aminte de unele discuţii dinainte ale tinereilor acestora: stînd de vorbă între ei acasă, ei pomenesc adesea numele lui Socrate şi îl laudă grozav. Cu toate acestea nu i-am întrebat niciodată dacă acela despre care vorbesc este fiul lui Sophroniscos. Ei, copii, spuneţi-mi, acesta este Socrate, cel despre care pomeniţi într-una?

COPIII întocmai, tată, acesta.

LYSIMACHOS Pe Hera, Socrate, este foarte bine că îi faci cinste tatălui tău, un om tare bun, mai ales că, astfel, tot ce îţi aparţine va fi şi al nostru, iar toate ale noastre vor fi şi ale tale.

LAHES Da, da, Lysimachos, nu lăsa omul acesta să-ţi scape din mînă, căci l-am văzut eu însumi şi în altă parte făcînd cinste nu numai părintelui său, ci şi patriei sale. în retragerea de la Delion8 el a făcut marşul de înapoiere alături de mine şi îţi spun eu că, dacă şi alţii ar fi avut voinţa să se poarte la fel, oraşul ar fi rămas cu fruntea sus şi n-ar fi suferit o asemenea prăbuşire.

LYSIMACHOS Socrate, desigur că este frumos să primeşti laude din partea unor bărbaţi vrednici de crezare, mai ales cînd te laudă pentru asemenea lucruri. Să ştii bine că eu, auzind acestea, mă bucur că eşti atît de preţuit şi te rog să mă numeri printre cei care-ţi vor numai binele. Ar fi trebuit să vii mai de mult la noi şi să ne socoteşti prietenii tăi, după toată dreptatea. Acum însă, de azi înainte, de vreme ce ne-am regăsit, nu fă

altfel, ci vino lîngă noi şi fă cunoştinţă şi cu noi şi cu cei mai tineri, ca să păstraţi şi prin voi prietenia noastră. Aşa ai să faci şi tu, iar noi la fel, şi despre asta vom mai pomeni şi altădată.

Dar despre cele de mai înainte ce spuneţi? Cum vi se pare? Este sau nu folositoare învăţătura asta a deprinderii luptei cu armele?

SOCRATE Despre aceste lucruri, Lysimachos, eu am să încerc, dacă am să pot cumva, să-ţi dau un sfat şi apoi să îndeplinesc orice altă cerere de-a ta. Dar mi se pare cel mai drept ca eu, care sînt mai tînăr decît ei amîndoi, apoi şi mai nepriceput, să ascult mai întîi spusele lor şi să învăţ de la ei, iar, dacă mai am ceva de adăugat pe lîngă cele ce au să le spună ei, abia atunci să trec la explicaţii ca să vă conving şi pe tine şi pe ei. Ei bine, Nicias, de ce nu ne vorbeşte unul dintre voi?

NICIAS Socrate, nimic nu ne împiedică. Mie mi se pare că este util pentru cei tineri să cunoască o asemenea învăţătură9, şi anume din mai multe motive. Nu poate fi decît un lucru bun cînd tinerii nu-şi mai petrec vremea cu cele cu care le place să se distreze de obicei, de cîte ori au vreun răgaz; de aici nici trupul nu poate avea decît de cîştigat, căci nu este un exerciţiu mai slab sau care să presupună mai puţină osteneală decît altele, şi totodată este unul care, alături de călărie, este cît se poate de potrivit unui om de condiţie liberă. Căci întrecerii adevărate în care sîntem şi noi luptători, precum şi formelor în care ne este ea statornicită, nu le fac faţă decît aceia care se instruiesc în mînuirea acestor instrumente de război. Apoi, învăţătura aceasta îi va fi oricui de folos şi în bătălia propriu-zisă, ori de cîte ori va trebui să se bată în front alături de mulţi alţii; dar ea îi va fi de cel mai mare ajutor atunci cînd se vor destrăma şirurile şi va fi nevoie să se bată corp la corp, fie că se îndîrjeşte în urmărirea unora care se apără, fie că se retrage apărîndu-se de un inamic care îi calcă pe urme. Un singur duşman, ba poate nici chiar mai mulţi, nu i-ar putea face nimic acelui care a deprins această ştiinţă şi care a căpătat astfel posibilitatea de a ieşi mereu în avantaj. O asemenea învăţătură poate aduce apoi cu sine şi dorinţa de a studia o alta, la fel de frumoasă: oricine a învăţat să lupte cu armele poate fi ispitit să înveţe arta învecinată a tacticii şi, apucîndu-se de ea plin de ambiţie, se poate avînta către tot ce ţine de strategie. Este de asemenea limpede că, pornind de la această primă cunoaştere,

toate învăţăturile şi deprinderile înrudite cu ea sînt frumoase şi că merită pe deplin să fie şi cunoscute şi practicate de către un bărbat.

Vom face apoi şi o altă adăugire, nu lipsită de însemnătate : această ştiinţă îl face pe om mai îndrăzneţ şi mai curajos la război decît este el din fire, şi nu în mică măsură. Să nu dispreţuim să spunem — chiar dacă îi pare cuiva un lucru mărunt — şi că ea îl face pe om să aibă o atitudine mai mîndră acolo unde se cade ca un bărbat să arate falnic şi astfel, prin ţinuta sa, el le va părea mai de temut chiar şi duşmanilor săi.

Prin urmare, Lysimachos, cum îţi spun, mie mi se pare că tinerii trebuie să înveţe aceste lucruri şi ţi-am arătat deja de ce aceasta este părerea mea. L-aş asculta însă cu plăcere şi pe Lahes, dacă mai are ceva de spus.

LAHES Despre orice învăţătură ar fi vorba, Nicias, este foarte greu de spus că nu trebuie să ţi-o însuşeşti; s-ar zice că e bine să le ştii pe toate. Aşa că ar trebui învăţată şi aceasta despre mînuirea armelor, în caz că ea este o învăţătură, aşa cum susţin cei care o predau şi cum o numeşte Nicias; dar dacă ea nu este o învăţătură (şi ne înşeală cei care ne-o promit), sau dacă se dovedeşte a fi una, dar dintre cele care nu merită atîta osteneală, ce rost mai are să o înveţi? Vorbesc astfel avînd în vedere că, dacă era ceva de ea, acest lucru nu le-ar fi scăpat lacedemonienilor, pe care nu-i preocupă nimic altceva în viaţă decît să caute şi să deprindă acele învăţături sau exerciţii care i-ar face să aibă superioritatea militară asupra celorlalţi. Apoi, chiar dacă presupunem că lor le-a scăpat acest lucru, ei bine, desigur că el nu le-a scăpat acestor profesori care o predau faptul că, între greci, lacedemonienii sînt aceia care manifestă cel mai mare zel în astfel de chestiuni, şi că acela care ar primi pentru ele onoruri de la dînşii ar putea face o avere considerabilă şi pe lîngă alţii, cum se şi întîmplă cu oricare poet tragic care primeşte onoruri aici, la noi. De bună seamă, cel care socoteşte că face tragedii frumoase nu se porneşte să colinde dînd reprezentaţii de jur împrejur prin alte oraşe din afara Aticii, ci vine de-a dreptul încoace ca să dea un spectacol pentru cei de aici, aşa cum se şi cuvine.

Pe cei care mînuiesc armele, îi văd însă că socotesc Lacedemona drept un lăcaş sacru şi de necălcat; fără să o atingă, fie şi cu vîrful piciorului, ei o ocolesc pe de departe, dînd

reprezentaţii pentru oricine altcineva, îndeosebi pentru aceia care, chiar şi ei înşişi, ar fi de acord că în arta războiului le-o iau înainte foarte mulţi.

Apoi, Lysimachos, eu însumi am avut de a face chiar la treabă cu destui din aceştia şi îi văd bine cum sînt. îi putem judeca şi după următorul fapt: dinadins, parcă, nici unul dintre cei care se ocupă cu mînuirea armelor n-a ajuns vreodată vestit la război, deşi peste tot ajung renumiţi tocmai aceia care se preocupă de fiecare lucru în parte; faţă de toţi ceilalţi se pare că ei au avut cel mai puţin noroc.

Pînă şi pe Stesileos acesta, pe care l-am urmărit împreună în mijlocul unui public atît de numeros, cu demonstraţia lui şi cu vorbele cele mari pe care le spunea despre sine — ei bine, eu unul am avut ocazia să-l văd mai bine, cum dădea, fără voia lui, o reprezentaţie reală. Pe cînd corabia10 pe care era îmbarcat aborda o navă de transport, a intrat şi el în luptă cu suliţa sa cu vîrf de coasă, o armă tot atît de ieşită din comun, cît era şi el faţă de toţi ceilalţi. Altele despre el nu face să vi le povestesc, ci doar cum a ieşit cu născocirea lui cu coasa din vîrful lănciei. Tot luptîndu-se, arma i s-a prins cumva în frînghiile vasului duşman şi i s-a înfipt acolo; aşa că Stesileos tot trăgea de ea, cu gînd să o desfacă, dar fără să fie în stare, în timp ce nava cealaltă luneca în lungul corăbiei lui. Un timp, el alergă prin navă ţinînd de suliţă, dar, cum vasul celălalt îl depăşea deja pe al lui şi începuse să-l smulgă şi pe el cu suliţă cu tot, i-a dat drumul suliţei prin palmă, pînă cînd ajunse să o ţină doar de vîrful cozii. Gestul lui a stîrnit rîsete şi aplauze la cei de pe corabia de transport, apoi, cînd cineva i-a azvîrlit la picioare pe punte o piatră, iar el i-a dat drumul de tot suliţei, atunci nici cei de pe triremă n-au mai fost în stare să-şi ţină rîsul, la văzul acelei suliţi-coase care atîrna afară din nava de transport.

S-ar putea, totuşi, aşa cum spune Nicias, ca şi astfel de lucruri să aibă vreo valoare, dar faptele cu care m-am întîlnit eu sînt acestea şi nu altele. Prin urmare, aşa cum vă spuneam încă de la început, ori este şi asta o ştiinţă, dar de prea puţin folos, ori nu este una, ci din partea lor avem de-a face doar cu pretenţii şi prefăcătorie; oricum, nu merită să te apuci să o înveţi. Eu cred, aşadar, că un fricos, căpătînd impresia că o stăpîneşte, nu poate, prin îndrăzneala pe care o cîştigă, decît să-şi dezvăluie cu şi mai multă limpezime firea sa adevărată. Cît

despre un om curajos, pîndit fiind într-una de lumea dimprejur, s-ar alege fie şi pentru cea mai mică greşeală, numai cu bîrfeli, căci pretenţia de a stăpîni o astfel de ştiinţă este supusă invidiei. Pînă la urmă, dacă cineva nu se distinge în mod cu totul deosebit faţă de vitejia altora, el nu are cum să scape de batjocura celorlalţi, tocmai din cauza afirmaţiei sale că posedă această ştiinţă.

Cam asta este părerea mea, Lysimachos, despre zelul pentru această învăţătură, dar, aşa cum îţi spuneam la început, trebuie să nu-i dai drumul nici lui Socrate celui de faţă, ci să-1 rogi să-ţi dea şi el sfatul său, după părerea pe care o are el asupra acestui subiect.

LYSIMACHOS Eu unul chiar te rog, Socrate, căci am impresia că adunării noastre încă îi mai lipseşte un judecător. Dacă ei doi ar fi de acord, ar fi fost mai puţină nevoie de cineva cu rolul acesta; după cum vezi însă, Lahes i s-a pus lui Nicias exact dimpotrivă, astfel că ar fi bine să aflăm şi de la tine alături de care dintre ei îţi dai votul.

SOCRATE Cum adică, Lysimachos? Cum te vor îndemna cei mai mulţi dintre noi, aşa ai de gînd să faci?

LYSIMACHOS Ce altceva s-ar putea face, Socrate?

SOCRATE Oare şi tu ai face la fel, Melesias? Dar dacă ar fi o consfătuire asupra exerciţiilor sportive ale fiului tău, oare tot de cei mai mulţi dintre noi ai asculta, sau de acela care s-ar întîmpla să fie educat şi antrenat de către un bun pedotrib?11

MELESIAS Pesemne că de acela, Socrate.

SOCRATE I-ai da mai multă ascultare lui decît nouă, care sîntem patru?

MELESIAS Probabil că da.

SOCRATE Pentru că, zic eu, o bună hotărîre se cade să fie luată după ştiinţă şi nu în funcţie de mulţimea celor care judecă, nu-i aşa?

MELESIAS Cum să nu?!

SOCRATE Aşadar şi acum trebuie mai întîi să examinăm dacă în ceea ce discutăm este vreunul dintre noi specialist sau nu, iar dacă este cineva, fie şi unul singur, lui să-i dăm ascultare, iar pe ceilalţi să-i lăsăm în pace. Dacă însă nu e nimeni, se cuvine să căutăm pe altcineva. Oare vă închipuiţi că mic este riscul pe care vi-l luaţi acum şi tu şi eu Lysimachos? Este vorba tocmai despre bunul cel mai de preţ din toate cîte le aveţi, căci, după

cum fiii voştri vor ajunge sau nu oameni de treabă, aşa îşi va găsi şi casa voastră rînduiala, adică după ceea ce va ieşi din ei înşişi.

MELESIAS Este adevărat ce spui.

SOCRATE Deci aici trebuie să procedăm cu multă prevedere.

MELESIAS întocmai.

SOCRATE Prin urmare (ce spuneam mai înainte) cum ar trebui oare să ne îndrumăm cercetarea, dacă am vrea să vedem care dintre noi este specialist în exerciţii atletice? Oare nu e acela care le-a învăţat şi le-a practicat cu profesori care se pricep bine la asta?

MELESIAS Eu unul aşa cred.

SOCRATE Deci, în primul rînd, noi căutăm profesori, dar pentru ce anume?

MELESIAS Ce vrei să spui?

SOCRATE Poate că o să fie mai limpede astfel: nu mi se pare că am convenit de la început despre ce anume stăm şi ne sfătuim, căutînd să aflăm care dintre noi este specialist, dat fiind că a avut parte pentru aceasta de profesori,

şi care nu.

NICIAS Dar oare nu discutăm, Socrate, despre mînuirea armelor — dacă cei tineri trebuie să o înveţe sau nu?

SOCRATE întocmai, Nicias. Dar cînd se ia în discuţie un medicament pentru ochi — dacă trebuie sau nu să întrebuinţezi o alifie — crezi că discuţia se desfăşoară cumva despre medicament, sau despre ochi?

NICIAS Despre ochi.

SOCRATE Iar atunci cînd cineva se întreabă dacă trebuie să-i pună sau nu calului o zăbală, şi cînd anume, el are în gînd calul şi nu zăbala, nu-i aşa?

NICIAS Adevărat.

SOCRATE Deci, într-un cuvînt, cînd cineva întreprinde o cercetare cu un scop dat, sfatul se ţine asupra acestuia fi nu asupra vreunui obiect cercetat în al doilea rînd, în virtutea acestui scop.

NICIAS Neapărat că aşa este.

SOCRATE Astfel că şi în privinţa sfătuitorului ales trebuie să vedem dacă este într-adevăr specialist în examinarea problemei care reprezintă scopul către care tindem.

NICIAS Desigur.

SOCRATE Aşadar acum susţinem că sîntem în căutarea unei anumite învăţături care priveşte sufletul celor tineri, nu?

NICIAS Da.

SOCRATE Rămîne deci de examinat care dintre noi, fiind un specialist în îngrijirea sufletelor este şi capabil să ducă la bun sfîrşit acest tratament, ca unul care a avut buni profesori pentru asta.

LAHES Cum aşa, Socrate? N-ai văzut încă oameni care să fi ajuns buni specialişti în unele domenii fără decît cu profesori?

SOCRATE Bineînţeles, Lahes, dar desigur că nu le-ai da crezare dacă ar susţine că sînt buni meşteşugari fără să fie în stare să-ţi arate, ca rezultat al artei lor, măcar o operă bine alcătuită, dacă nu mai multe.

LAHES Asta da, este adevărat.

SOCRATE Ei bine, Lahes şi Nicias, de vreme ce Lysimachos şi Melesias ne-au chemat să ne afle sfatul asupra educaţiei fiilor lor, în dorinţa ca aceştia să ajungă cît mai desăvirşiţi, sîntem datori să le arătăm (dacă aşa susţinem) care au fost acei maeştri — ei înşişi oameni de bine şi educatori ai sufletelor multor altor tineri — care s-au ocupat şi de educaţia noastră; iar în caz că vreunul dintre noi afirmă că n-a avut nici un profesor, el va putea, fără îndoială, să ne vorbească despre oarecari realizări de ale sale şi să ne arate care sînt atenienii sau străinii, sclavii sau oamenii liberi care, fără putinţă de tăgadă, au ajuns, datorită lui, oameni de bine.

Dacă însă nu ne stă la îndemînă nimic dintre acestea, avem datoria să-i îndemnăm să-şi caute alţi profesori şi să nu riscăm ca, stricîndu-i pe fiii unor bărbaţi care ne sînt prieteni, să cadă asupra noastră, din partea celor mai apropiaţi, cele mai grele învinovăţiri.

Cît despre mine, Lysimachos şi Melesias, eu sînt primul care să mărturisesc că n-am avut pentru aşa ceva nici un profesor. Şi totuşi, încă din tinereţe, doream foarte mult aceasta, dar sofiştilor12, singurii care îmi proclamau că sînt în stare să mă facă om cu adevărat, nu am de unde să le plătesc asemenea onorarii, iar singur nici acum nu sînt capabil să descopăr această artă. Nu m-ar mira însă ca Nicias sau Lahes să o fi aflat sau să o fi învăţat, dat fiind că, avînd mai multă avere decît mine, şi-au putut permite să înveţe de la alţii, şi pe urmă sînt şi mai vîrstnici, astfel că au avut timp să o descopere pînă acum.

Mie mi se pare că ei sînt capabili să facă educaţia unui om: altfel, fără să aibă încredinţarea că se pricep îndeajuns, nu şi-ar fi dezvăluit fără teamă părerea despre preocupările folositoare unui tînăr. în rest, eu unul am destulă încredere în ei, dar m-am cam mirat că nu sînt de acord unul cu altul.

Aşa că, Lysimachos, la rîndul meu, te rog şi eu un lucru: exact cum Lahes te îndemna adineauri să nu-mi dai drumul, ci să mă lot întrebi, te sfătuiesc şi eu acum să nu-i laşi pe Lahes şi pe Nicias, ci să-i întrebi spunîndu-le:

„Socrate afirmă că nu se pricepe în această privinţă şi că nu el este cel potrivit să judece care dintre voi spune adevărul, pentru că nici n-a făcut vreo descoperire, nici n-a fost elevul nimănui pentru aşa ceva. Să ne spuneţi, însă, fiecare, Lahes şi Nicias, care este acea persoană extrem de pricepută în creşterea celor tineri pe care aţi frecventat-o? Aţi deprins poate cunoştinţele voastre de la cineva, sau aţi făcut voi înşivă descoperirea? Dacă aţi fost cumva elevii cuiva, cine v-a fost dascăl, fiecăruia dintre voi şi care au fost ceilalţi colegi ai voştri, ca, dacă voi, din cauza treburilor cetăţii, nu aveţi răgaz, să ne ducem la aceia şi să-i convingem — cu daruri, cu amabilităţi, sau prin ambele mijloace — să ne ia şi nouă, tuturora, copiii în grijă, ca acestora să nu le fie ruşine faţă de strămoşii lor că au ajuns nişte neisprăviţi. Dacă însă voi înşivă aţi reuşit să descoperiţi această artă, puneţi-ne în faţă exemplul unora care, prin grija voastră, din nişte neisprăviţi, să fi ajuns oameni buni şi de ispravă. Căci, dacă abia acum veţi începe să vă ocupaţi de educaţie, aţi face bine să aveţi în vedere că nu vă luaţi riscul acosta faţă de un carian13 oarecare, ci faţă de fiii voştri şi faţă de copiii prietenilor voştri; aşa că vedeţi să nu păţiţi cu adevărat ce spune proverbul şi să vă începeţi olăritul cu un chiup14. Spuneţi deci, care susţineţi că este, dintre acestea toate, situaţia care vi se potriveşte".

Acestea să le afli de la dînşii, Lysimachos, şi să nu le dai drumul din mînă.

LYSIMACHOS Dragi prieteni, eu cred că Socrate are dreptate ; dacă însă este şi pe voia voastră să vă lăsaţi întrebaţi şi să daţi răspunsuri despre asemenea lucruri, rămîne să vedeţi singuri. Oricum, este limpede că lui Melesias şi mie ne-ar face mare plăcere dacă aţi vrea să răspundeţi pe larg la toate cîte le întreabă Socrate. De fapt de aici am şi pornit la început cu

vorba, spunîndu-vă că v-am chemat la sfat tocmai pe voi pentru că bănuim că v-aţi preocupat de asemenea lucruri, între altele şi pentru că fiii voştri sînt, ca şi ai noştri, de vîrsta învăţăturii. Prin urmare, dacă nu aveţi nimic împotrivă, staţi de vorbă şi întreprindeţi-vă cercetarea împreună cu Socrate, schimbînd între voi întrebări şi răspunsuri, dat fiind că el a avut dreptate cînd spunea că, în fapt, noi stăm acum la sfat asupra celui mai de seamă bun al nostru. Vedeţi dar dacă aşa vi se pare că trebuie să faceţi.

NICIAS M-am convins acum pe deplin, Lysimachos, că îl cunoşti pe Socrate numai dinspre partea tatălui său, iar cu el însuşi n-ai avut de-a face decît cînd era copil, dacă v-aţi întîlnit cumva pe cînd îşi însoţea părintele pe la alţii din dem15, la templu sau la vreo altă adunare a concetăţenilor voştri. Fără îndoială însă că nu te-ai mai întîlnit cu el după ce a mai înaintat în vîrstă.

LYSIMACHOS De ce anume, Nicias?

NICIAS Nu ştii, mi se pare, că acela care, prin părerile şi, parcă, prin neamul său16, se află aproape de Socrate şi stă adesea cu el de vorbă, este nevoit — chiar dacă mai înainte începe să discute despre altceva — să nu se oprească piua nu ajunge, purtat de către şirul gîndirii acestuia, să dea socoteală despre sine însuşi, cum trăieşte acum şi care a fost existenţa sa trecută; iar atunci cînd a ajuns aici, Socrate nu-l va mai lăsa pînă nu va fi cercetat bine şi frumos absolut totul.

Eu unul sînt un obişnuit de-al lui şi ştiu că nu se poate să te fereşti să treci prin toate acestea şi mai ştiu bine şi că eu însumi am să trec prin ele. Mă bucur însă, Lysimachos, să-i stau acestui om în preajmă şi nu cred că este nici un rău dacă ne aducem aminte ceea ce fie că n-am făcut, fie că nu facem cum se cuvine; în plus, prin firea lucrurilor, acela care nu va fugi de aceste adevăruri va fi mai prevăzător în restul vieţii sale, cu condiţia să vrea să trăiască după spusa lui Solon, adică să accepte să înveţe cîte zile va avea, fără să creadă că înţelegerea vine şi singură cu vîrsta. Prin urmare nu-mi este nici lucru străin, nici venin să fiu pus la încercare de către Socrate, ba ştiam eu de mult că, faţă în faţă cu el, vom discuta nu atît despre cei tineri, cît despre nOI înşine. Cum spun, deci, eu n-am nimic împotrivă să stăm de vorbă cu Socrate aşa cum vrea el. Vezi însă şi ce crede Lahes despre asta.

LAHES Ceea ce cred eu despre discuţii, Nicias, este simplu; sau, dacă vrei, este nu simplu, ci dublu. Astfel, unii ar putea crede ba că sînt un iubitor de discuţii, ba că le sînt duşman. De cîte ori aud pe cîte cineva discutînd despre virtute sau despre orice fel de formă a înţelepciunii, dar ca un bărbat adevărat şi demn de vorbele pe care le spune, mă bucur peste fire şi cad în admiraţia vorbitorului şi a spuselor lui, în faţa potrivirii şi a armoniei dintre amîndouă. într-un cuvînt, eu cred că nu este un adevărat om al Muzelor decît acela capabil să alcătuiască cea mai desăvîrşită armonie nu atît la liră sau la alte instrumente, cît în viaţa reală: să-şi pună de acord purtarea cu vorbele sale, şi aceasta cu simplitate, în modul dorian17, adică în acea armonie care, zic eu, este singura cu adevărat elenică şi nu în modul ionic, nici în cel frigian sau lidian. Graiul unui asemenea om mă bucură şi mă face să-i par oricui un iubitor de discuţii, într-atît sînt de simţitor la ceea ce se spune. Cel care se poartă însă dimpotrivă, cu cît lui i se pare că vorbeşte mai bine, cu atît mă amărăşte mai tare şi mă face să par un duşman al discuţiilor.

Cu spusele lui Socrate n-am avut încă de a face, dar faptele, pe cît cred, i le-am pus deja la încercare şi acolo l-am găsit demn de cele mai frumoase laude şi de toată sinceritatea. Dacă însă are şi această calitate, stau cu el la sfat şi mă supun cu plăcere întrebărilor lui, fără să mă supere dacă învăţ ceva; iar vorba lui Solon o accept, însă cu un adaos: înaintînd către bătrîneţe vreau să învăţ cît mai multe, dar numai de la oameni de bine. Să mi se acorde atîta lucru, ca maestrul însuşi să fie om integru, pentru ca să nu par cumva greoi la învăţătură doar din cauza învăţatului fără plăcere. Altminteri, nu mă interesează dacă profesorul este mai tînăr, dacă e încă fără renume sau ceva de felul acesta. Iară ţie, Socrate, îţi spun de-a dreptul eu însumi să mă înveţi şi să mă cercetezi cum ai să vrei, nu însă fără să şi înveţi de la mine cele pe care le ştiu eu. Aceasta este atitudinea mea faţă de tine din ziua în care, trecînd laolaltă prin aceleaşi pericole, ai dovedit că ai curaj aşa cum se cuvine să o facă numai cel pornit să o dovedească după dreptate. Spune, deci, ce-ţi place, fără să iei deloc seama la diferenţa de vîrstă dintre noi.

SOCRATE Pe cît se pare, nu asupra voastră am putea arunca vina că nu sîntem gata să întreprindem consfătuirea şi cercetarea noastră în comun.

LYSIMACHOS Dar acesta este şi interesul nostru, Socrate, căci te consider ca pe unul dintre noi. Ia deci şi vezi in locul meu ce trebuie să aflăm de la dînşii în folosul celor tineri. Stai tu cu ei la sfat, căci eu, cu vîrsta, am început să mai şi uit destule dintre cele pe care aveam de gînd să le întreb; ba, nici cele pe care le aud — să mai fi fost şi alte vorbe la mijloc — nu mi le mai amintesc prea bine.

Aşa că, voi vorbiţi şi descurcaţi-vă între voi singuri asupra celor pe care vi le-am înfăţişat; eu unul am să vă ascult şi după aceea, cu Melesias împreună, am să înfăptuiesc ce o să vi se pară cel mai bine.

SOCRATE Ei bine, Lahes şi Nicias, trebuie să le dăm ascultare lui Lysimachos şi lui Melesias. Iar cele pe care începusem să le cercetăm mai adineauri — cine au fost dascălii care ne-au îndrumat în această privinţă sau pe cine am izbutit chiar noi să-l facem mai desăvîrşit — poate că nu ar fi rău pentru noi să cercetăm şi asemenea chestiuni. Cred totuşi că tot într-acolo duce, ba poate chiar că ia lucrurile mai de la început şi o cercetare ca următoarea :

Dacă se întîmplă să ştim ceva anume despre un obiect dat care, prin existenţa sa îl face mai bun pe acela la care se află, şi dacă, în plus, mai sîntem şi în stare să-1 aducem la îndemîna acelui om, este evident că ştiinţa noastră cuprinde tocmai obiectul asupra căruia ni se cere să opinăm cum ar putea cineva să-1 dobîndească mai uşor şi mai repede.

Poate că nu înţelegeţi ce spun, dar mă veţi pricepe mai uşor astfel:

Dacă se întîmplă să ştim că existenţa văzului face ca ochii în care el subzistă să fie mai desăvîrşiţi, şi, în plus, mai sîntem şi în stare să-1 oferim privirii cuiva, este evident că ştim ce anume este văzul despre care ni se cere părerea, cum ar putea cineva să-1 dobîndească mai uşor şi mai repede; dat fiind că, dacă n-am şti nici măcar acest lucru — ce este văzul sau auzul — cu greu am mai putea ajunge sfătuitori vrednici de încredere şi doctori de ochi sau de urechi, în stare să spunem cum şi-ar putea cineva dobîndi auzul sau văzul.

LAHES Este adevărat ce spui, Socrate.

SOCRATE Aşadar, Lahes, în clipa de faţă ei amîndoi ne cheamă să-i sfătuim în ce fel o anumită virtute ar putea, prin prezenţa ei, să desăvîrşească în bine sufletele fiilor lor, nu-i aşa?

LAHES întocmai.

SOCRATE Dar, oare, nu trebuie, în acest caz, să ştim bine ce este virtutea? Dacă ar fi cumva să nu ştim deloc ce este ea, am mai putea noi să-i dăm cuiva sfaturi cum ar fi cel mai potrivit să o dobîndească?

LAHES Eu cred, Socrate, că n-am avea cum.

SOCRATE Prin urmare, Lahes, noi susţinem că ştim ce este aceasta?

LAHES Da, aşa susţinem.

SOCRATE Aşadar, dacă ştim un lucru, putem spune, desigur, şi ce este el anume.

LAHES Cum să nu?!

SOCRATE Totuşi, bunul meu prieten, să nu ne îndrumăm cercetarea de-a dreptul asupra virtuţii în întregul ei — poate că efortul acesta ar fi prea mare —, ci să vedem mai întîi dacă stăm îndeajuns de bine cu ideile noastre asupra unei singure părţi a ei. S-ar părea că cercetarea noastră va fi astfel mai uşoară.

LAHES Da, Socrate, să facem cum vrei tu.

SOCRATE Care dintre părţile virtuţii să fie cea pe care o vom prefera? Fără îndoială, aceea către care ţinteşte învăţătura armelor, nu-i aşa? Deci, după opinia celor mai mulţi, către curaj, aşa este?

LAHES Chiar aşa mi se pare şi mie.

SOCRATE Aşadar, Lahes, să încercăm mai întîi să expunem ce este curajul. Vom cerceta apoi şi în ce fel îl pot dobîndi cei tineri, în măsura în care acest lucru se poate face prin oarecari exerciţii sau învăţăminte. încearcă dar, cum spun, să enunţi ce este curajul.

LAHES Pe Zeus, Socrate, nu e greu de spus: dacă cineva are voinţa să rămînă în rînduri şi să-i respingă pe duşmani fără să o ia la fugă, să ştii bine că este un om curajos.

SOCRATE Ai dreptate, Lahes, dar poate că vina este a mea şi, din cauza întrebării mele nelămurite, mi-ai răspuns la altceva decît aveam eu în gînd cînd te-am întrebat.

LAHES Ce vrei să spui, Socrate?

SOCRATE Ţi-o voi spune îndată, numai să fiu în stare. Curajos este într-un fel şi cel despre care vorbeşti tu — cel care rămîne în rînduri şi înfruntă duşmanul.

LAHES Eu unul aşa susţin.

SOCRATE Şi eu, bineînţeles. Dar ce este cu acela care se bate

cu duşmanul retrâgîndu-se şi nu aşteptîndu-l ca să-1 înfrunte?

LAHES Cum vine asta, retrâgîndu-se?

SOCRATE Aşa cum se spune şi despre sciţi că luptă la fel de bine în urmărire ca şi în retragere şi, cum spune Homer intru lauda cailor lui Aeneas, ei ştiu

Iuţi într-acolo şi-ncoace s-alunge şi să se ferească 18

Apoi l-a mai lăudat pentru aceasta şi pe Aeneas însuşi, numindu-l, pentru ştiinţa sa de a se refugia, „măiastru la fugă".

LAHES Pe drept cuvînt, Socrate, căci el vorbea despre lupta de care, iar tu despre călăreţii sciţi. într-adevăr, călărimea acelora aşa se luptă, dar pedestrimea cea grea a elenilor face cum spun eu.

SOCRATE Afară, poate, Lahes, de aceea a lacedemonienilor. Se spune că la Plateea lacedemonienii, după ce au ajuns în faţa scutaşilor perşi, au hotărît să nu stea să-i înfrunte de pe loc, ci au luat-o la fugă: cînd însă rîndurile perşilor s-au destrămat, ei s-au întors la luptă ca nişte călăreţi şi aşa se face că au cîştigat în acea luptă victoria.

LAHES Este adevărat ce spui.

SOCRATE Cum îţi spuneam mai înainte, este vina mea că nu mi-ai răspuns bine, pentru că eu sînt cel care n-am pus bine întrebarea. Eu vroiam să te întreb nu numai despre cei care îşi arată curajul ca hopliţi, ci şi despre călăreţi, ca şi despre orice alt stil de a lupta; apoi, nu numai despre cei curajoşi la război, ci şi despre cei care înfruntă primejdiile mării, despre cei tari în faţa bolii, faţă de sărăcie, sau chiar si în mijlocul evenimentelor politice; în plus, nu numai despre cei care sînt curajoşi în nenorociri şi temeri, ci şi despre cei capabili să lupte cu poftele şi plăcerile, fie ţinîndu-le piept, fie dîndu-se de o parte, căci, Lahes, sînt şi în asemenea cazuri unii care arată că au curaj.

LAHES Da, Socrate, ba chiar din plin.

SOCRATE Aşadar, toţi aceştia sînt oameni de curaj, numai că unii o arată împotriva plăcerilor, alţii în nenorociri, unii faţă de dorinţe, alţii între temeri; iar alţii, zic cu, dau dovadă de laşitate în tot aceleaşi prilejuri.

LAHES întocmai.

SOCRATE Eu încercam să aflu ce este de fapt fiecare dintre acestea două. Prin urmare, încearcă din nou să ne spui ce este curajul, ca o fire unică sub toate aceste înfăţişări diferite. Sau încă nu înţelegi de tot ce spun?

LAHES Nu chiar de tot.

SOCRATE Iată ce vreau să spun: să zicem că te întrebam ce este viteza; pe aceasta o găsim şi în alergare şi în cîntatul la cithară, şi în vorbire şi la învăţat şi în multe altele, astfel că în puterea noastră se află oarecum acelaşi lucru vrednic de luare aminte, atît în mişcarea mîinilor, cît şi în cea a picioarelor, a gurii, a glasului sau a minţii. Oare nu susţii şi tu acelaşi lucru?

LAHES întocmai.

SOCRATE Deci, dacă m-ar întreba cineva: „Socrate, ce înţelegi prin lucrul pe care, în toate acestea, îl denumim ‚viteză'?", i-aş răspunde că eu unul numesc viteză (în vorbire, în alergare, ca şi în toate celelalte) capacitatea de a îndeplini cît mai multe într-un timp cît mai scurt.

LAHES Şi ai avea dreptate.

SOCRATE încearcă deci şi tu, Lahes, să explici astfel curajul: ce fel de capacitate — aceeaşi faţă de plăcere, de durere ca şi de toate cele în care am zis adineauri că se manifestă — primeşte în consecinţă numele de „curaj".

LAHES Mie mi se pare că este o anumită dîrzenie a sufletului, dacă trebuie să explic ce au acestea toate comun prin firea lor.

SOCRATE Sigur că trebuie, ca să putem răspunde la întrebarea pe care ne-am pus-o. Eu am totuşi impresia următoare : nu cred că eşti de părere că orice fel de dîrzenie este totuna cu curajul. Iată şi dovada: sînt aproape sigur, Lahes, că numeri curajul printre cele mai frumoase lucruri.

LAHES Să ştii bine că printre cele mai frumoase.

SOCRATE Prin urmare dîrzenia condusă de chibzuinţă este cea bună şi frumoasă, aşa e?

LAHES întocmai.

SOCRATE Dar cea fără chibzuinţă? Nu este ea, dimpotrivă, dăunătoare şi stricătoare?

LAHES Da.

SOCRATE Şi ai să spui cumva că este frumos un lucru dăunător şi stricător?

LAHES Sigur că n-ar fi drept, Socrate.

SOCRATE Prin urmare, n-ai să încuviinţezi că o asemenea dîrzenie este totuna cu curajul, de vreme ce ea nu este frumoasă, iar curajul este un lucru frumos.

LAHES Este adevărat.

SOCRATE Deci, după spusele tale, „curaj" ar reprezenta o

anumită dîrzenie însoţită de chibzuinţă.

LAHES Aşa se pare.

SOCRATE Să vedem acum, chibzuinţă faţă de ce? Poate faţă de orice lucruri, mari şi mici? De pildă, dacă cineva are dîrzenia să cheltuiască în mod chibzuit nişte bani, ştiind că după cheltuieli va avea un cîştig şi mai mare, l-ai numi şi pe acesta curajos?

LAHES Ei nu, pe Zeus!

SOCRATE Dar ce spui dacă un medic oarecare nu se înduplecă şi rezistă dîrz atunci cînd fiul său, sau altcineva, ţintuit la pat de o pneumonie, cere să i se dea să bea şi să mănînce?

LAHES Nu, nici asta, desigur.

SOCRATE Dar cînd un bărbat se arată dîrz şi hotărît să lupte, după o socoteală chibzuită, ştiind bine că lui îi vor veni şi alţii în ajutor, că se va bate cu adversari mai puţini şi mai slabi decît cei care sînt cu el împreună, ba că are chiar şi avantajul terenului? Ai afirma cumva că este curajos şi acela care luptă cu dîrzenie după ce s-a pregătit chibzuind astfel, sau acela care are tăria să stea pe loc şi să primească lupta în tabăra adversă?

LAHES Eu cred că aş spune-o despre cel din tabăra adversă, Socrate!

SOCRATE Dar îndrăzneala lui este mai puţin chibzuită decît a celuilalt.

LAHES Este adevărat.

SOCRATE Şi n-ai să spui cumva că un om iscusit la călărie, care se bate dîrz într-o luptă de cavalerie, este mai puţin curajos decît cel fără ştiinţa călăriei?

LAHES Eu unul aşa cred.

SOCRATE La fel şi despre cel care se bate cu dîrzenie cunoscând bine fie aruncatul cu praştia19, fie trasul cu arcul, fie vreo altă tehnică de a lupta?

LAHES întocmai.

SOCRATE Şi ai să spui că sînt mai curajoşi toţi cîţi au tăria să coboare de bună voie şi să se cufunde într-o fîntînă, fără să se priceapă, decît cei care se pricep la asta?

LAHES Ei bine, eu aşa judec.

SOCRATE Totuşi, Lahes, aceşti oameni parcă intră în pericol şi îl înfruntă cu mai puţină chibzuinţă decît aceia care îndeplinesc acest lucru cu o oarecare tehnică.

LAHES Aşa pare să fie.

SOCRATE Dar nu ni s-a părut nouă mai înainte că şi îndrăzneala şi îndîrjirea fără de chibzuinţă sînt urîte şi dăunătoare?

LAHES întocmai.

SOCRATE Pe cînd, despre curaj eram de acord că e un lucru frumos.

LAHES Da, eram de acord.

SOCRATE Acum însă, afirmăm iarăşi că lucrul acela urît care este îndîrjirea fără chibzuinţă poate fi considerat curaj.

LAHES Se pare că da.

SOCRATE Şi crezi cumva că este drept ceea ce am spus?

LAHES Pe Zeus, Socrate, nu cred.

SOCRATE Prin urmare, cum spuneai, Lahes, nici tu, nici eu nu sîntem alcătuiţi în modul dorian: faptele noastre nu ne sînt în armonie cu vorbele. După fapte, pe cît se pare, s-ar putea susţine că nu sîntem lipsiţi de curaj, dar după vorbe, cum văd eu, n-ar prea putea să o facă nimeni, dacă ar asista la discuţia noastră.

LAHES Acesta este adevărul curat,

SOCRATE Şi atunci? Crezi cumva că ne stă frumos să ne purtăm astfel?

LAHES în nici un caz.

SOCRATE Vrei dar să ne supunem cît de cît recomandării pe care am făcut-o?

LAHES De ce 'cît de cît' şi care recomandare?

SOCRATE Recomandarea care ne îndeamnă să rezistăm eu dîrzenie. Deci, dacă vrei, să ne îndîrjim şi noi şi să rezistăm în cercetarea noastră, ca nu cumva să-şi bată joc de noi Curajul însuşi, că nu ne arătăm destul de curajoşi în căutarea lui — de vreme ce o asemenea dîrzenie poate adeseori să fie un semn de curaj.

LAHES Eu unul, Socrate, sînt gata să nu dau bir cu fugiţii, deşi nu prea sînt obişnuit cu asemenea discuţii; m-a cuprins însă un fel de ciudă pe cele spuse mai înainte şi m-am mîniat de-a binelea că sînt aşa de puţin în stare să pun în cuvinte ceea ce gîndesc. Căci mie unuia mi se pare totuşi că am în minte ce este curajul, dar nu ştiu pe unde mi-a fugit mai adineauri, de n-am putut să-1 prind în vorbe şi să spun ce este.

SOCRATE Dar, dragul meu, nu se cuvine ca un bun vînător să-şi urmeze bătaia şi să nu se lase?

LAHES în tot cazul.

SOCRATE Vrei deci să-1 invităm şi pe Nicias la vînătoare, poate cine ştie, se va descurca mai bine decît noi?

LAHES Vreau, cum să nu?!

SOCRATE Hai dar, Nicias, dacă ai vreo putere, vino în ajutorul prietenilor care au dat de greu şi s-au încurcat în cercetarea lor. Căci vezi că noi unii ne-am încurcat; dezleagă-ne din încurcătura noastră, spunîndu-ne ce crezi că este curajul şi întăreşte astfel singur în cuvinte ceea ce gîndeşti.

NICIAS De mult mi se pare, Socrate, că nu definiţi bine curajul. Anume, nu vă folosiţi de un lucru pe care l-am auzit mai de mult excelent exprimat de către tine.

SOCRATE Ce fel de lucru, Nicias?

NICIAS Te-am auzit adesea spunînd că fiecare dintre noi este bun în lucrurile pentru care are iscusinţă, iar că acolo unde aceasta îi lipseşte este rău şi prost.

SOCRATE Ce spui tu, Nicias, este, pe Zeus, adevărat.

NICIAS Prin urmare, dacă omul curajos este şi bun, e limpede că el este şi iscusit.

SOCRATE Ai auzit, Lahes?

LAHES Ei da, dar nu prea pricep ce spune.

SOCRATE Ba mie mi se pare că da, şi cred că dînsul defineşte curajul ca pe un fel de cunoaştere înţeleaptă.

LAHES Ce fel de cunoaştere înţeleaptă, Socrate?

SOCRATE Nu-l întrebi cumva pe el?

LAHES Ba da.

SOCRATE Hai, spune-i, Nicias, ce fel de cunoaştere este curajul, după opinia ta; nu este, desigur, arta flautului!

NICIAS Deloc.

SOCRATE Nici a citharei!

NICIAS Nu, desigur.

SOCRATE Dar, atunci, ce fel de ştiinţă, sau a cui?

LAHES Foarte bine îl întrebi, Socrate, şi, chiar, să ne spună care zice el că este!

NICIAS Eu unul, Lahes, o numesc ştiinţa pericolelor şi a semnelor încurajatoare, atît la război, cît şi în orice altă privinţă.

LAHES Ce lucruri fără noimă spune, Socrate!

SOCRATE La ce te referi, Lahes, cînd spui asta?

LAHES La ce? Oricum, înţelepciunea este una şi curajul alta.

SOCRATE Nicias nu este de părerea asta.

LAHES Nu este, pe Zeus, şi tocmai de asta bate cîmpii!

SOCRATE Atunci să-1 lămurim, dar să nu-l insultăm.

NICIAS Nu, Socrate, mie mi se pare că Lahes ar dori să fac şi eu pînă la urmă impresia pe care a făcut-o el mai înainte, anume că spun lucruri fără rost.

LAHES întocmai, Nicias, şi am să încerc să fac să şi reiasă asta. Ce spui tu sînt nimicuri. Uite, la boală, de pildă, nu medicii sînt cei care cunosc pericolele? Sau crezi cumva că le cunosc cei curajoşi? Ori poate pe medici îi numeşti curajoşi?

NICIAS în nici un caz.

LAHES Nici pe agricultori, presupun, deşi la pericolele care privesc cultura cîmpului ei sînt cei care se pricep. La fel şi cu toţi ceilalţi meşteşugari: în meseriile lor ei cunosc atît pericolele cît şi semnele încurajatoare, dar, pentru asta, nu sînt cu nimic mai mult cei curajoşi prin excelenţă.

SOCRATE Ei, Nicias, cum ţi se pare ce spune Lahes? S-ar zice că este un argument.

NICIAS Şi este unul, dar nu un argument real.

SOCRATE Cum aşa?

NICIAS El crede că medicii cunosc despre bolnavi mai multe decît cele strict privitoare la sănătate şi la boală. Dar, în fapt, ei nu ştiu decît asta; dacă însă pentru cineva sănătatea este mai periculoasă decît boala, crezi cumva, Lahes, că medicii sînt aceia care o ştiu? Ori poate nu crezi că pentru mulţi este mai bine să nu se mai scoale după boală? Asta să-mi spui: susţii că a trăi este mai bine pentru toţi, dar că nu multora le-ar fi mai bună moartea?

LAHES Da, eu unul aşa cred.

NICIAS Dar cei pentru care este mai de folos să fi murit crezi că au a se teme de aceleaşi lucruri ca şi cei pentru care este preferabil să trăiască?

LAHES Nu, desigur.

NICIAS Şi cunoaşterea lucrului acestuia o dai în seama medicilor, sau în a vreunui alt meşteşugar şi nu în a celui care cunoaşte bine atît pericolele cît şi semnele încurajatoare — a aceluia pe care eu îl numesc ‚cel curajos'?

SOCRATE Pricepi bine, Lahes, ce vrea să spună?

LAHES Bineînţeles: îi numeşte ‚curajoşi' pe prezicători. Cine altul are să ştie pentru cine este mai bine să trăiască decît să fi murit? Dar ia spune, Nicias, despre tine socoteşti cumva că eşti

un prezicător, sau că nu eşti nici prezicător, nici curajos?

NICIAS De ce asta? Socoteşti poate că prezicătorul este cel căruia îi revine cunoaşterea pericolelor şi a semnelor încurajatoare?

LAHES Sigur că da! Păi, cui altcuiva?

NICIAS Mult mai degrabă celui despre care vorbesc eu, prea bunul meu prieten, pentru că un prezicător trebuie să cunoască doar semnele evenimentelor viitoare — dacă va avea cineva parte de moarte, de boală sau de pierderea averii, de victorie sau de înfrîngere, fie la război, fie în vreo altă întrecere. Dar de ce este mai bine să aibă sau să nu aibă cineva parte, cum de i s-ar cuveni mai mult prezicătorului să decidă decît oricui altcuiva?

LAHES Nu, Socrate, eu nu pricep ce tot vrea să spună. El eu arată deloc cui îi acordă titlul de „om curajos", nici prezicătorului, nici medicului, nici nimănui, decît dacă n-o fi vorbind de vreun zeu. Mi se pare, deci, că Nicias nu vrea să recunoască cinstit că nu vorbeşte serios, ci se răsuceşte de colo pînă colo ca să-şi ascundă încurcătura. Dar şi noi doi — tu şi cu mine, zic — puteam foarte bine adineauri să ne răsucim aşa, dacă ţineam să nu lăsăm impresia că ne contrazicem singuri. Dacă ar fi fost să ne aflăm cu disputa noastră într-un tribunal, ei bine, atunci ar mai fi avut vreun rost să ne purtăm astfel; acum însă, şi într-o asemenea societate, de ce ar mai căuta cineva să-şi facă, din fraze zadarnice, podoabă?

SOCRATE Şi mie mi se pare, Lahes, că n-ar avea nici un rost. Dar să vedem dacă nu cumva Nicias este încredinţat că aduce un argument valabil şi că nu vorbeşte de dragul vorbelor. Să aflăm mai lămurit de la el care-i este gîndul şi, dacă o să ni se pară că argumentul lui rezistă, îi vom da dreptate, iar de nu, îl vom lămuri noi pe el.

LAHES Tu, Socrate, dacă vrei să mai afli ceva, fă-o; eu însă parcă aş fi destul de lămurit.

SOCRATE Eu unul nu văd nici o piedică. Am să fac deci cercetarea în comun, atît pentru mine, cît şi pentru tine.

LAHES Perfect.

SOCRATE Spune-mi dar, Nicias, sau mai degrabă spune-ne, căci Lahes şi cu mine împărtăşim acelaşi punct de vedere: susţii cumva că se numeşte curaj ştiinţa pericolelor şi a semnelor încurajatoare?

NICIAS Desigur.

SOCRATE Dar că nu toată lumea ştie acest lucru, de vreme ce nici medicul, nici prezicătorul nu au cum să-1 afle şi cum să ajungă curajoşi, fără să fi intrat mai întîi în posesia acestei ştiinţe. Nu aşa ziceai?

NICIAS Ba chiar aşa.

SOCRATE Atunci într-adevăr, vorba proverbului, ,,nu-i tot porcul ştiutor"20 şi n-are cum să ajungă curajos.

NICIAS Mie mi se pare că nu.

SOCRATE Prin urmare, Nicias, este limpede că nu crezi nici despre scroafa de la Crommyon21 că a fost curajoasă. Nu spun asta în glumă, ci, după părerea mea, cel care face o asemenea afirmaţie este silit fie să admită că nici un animal nu are curaj, fie să cadă de acord că un animal oarecare poate fi atît de înţelept, încît — leu, panteră sau mistreţ — să aibă ştiinţă de ceea ce prea puţini oameni cunosc, tocmai din cauza dificultăţii de a pricepe; ba, acela care defineşte curajul aşa cum o faci tu este nevoit să admită şi că leul şi cerbul, taurul şi maimuţa sînt la fel de înzestraţi să fie curajoşi.

LAHES Pe zei, că bine zici, Socrate! Şi ia spune-ne nouă deschis, Nicias, afirmi că sînt mai înţelepte decît noi acele animale despre care sîntem cu toţii de acord că sînt curajoase, sau, împotriva tuturora, îndrăzneşti să nu le socoteşti curajoase?

NICIAS într-adevăr, Lahes, eu unul nu cred că au curaj nici animalele, nici vreo altă făptură ce nu cunoaşte teama de pericole din pură neştiinţă; o asemenea fiinţă îmi pare doar fără frică şi fără minte. Crezi oare că-i socotesc curajoşi pe toţi copilaşii care nu se tem de nimic din neştiinţă?

Eu cred, dimpotrivă, că lipsa de frică şi curajul nu sînt unul şi acelaşi lucru. Apoi, sînt de părere că de prevedere şi de curaj au parte foarte puţini, pe cînd cutezanţa, îndrăzneala şi lipsa de frică — fără de prevedere — îi caracterizează pe foarte mulţi, bărbaţi şi femei, copii şi animale. Prin urmare, fiinţele pe care tu, laolaltă cu cei mulţi, le numeşti ,curajoase', eu le numesc ,cutezătoare'; curajoase sînt însă, dintre toate cîte le-am pomenit, numai cele în stare să gîndească.

LAHES Ia fii atent, Socrate, pasă-mi-te cît de bine îşi aduce singur din condei elogiul, iar pe ceilalţi, despre care toţi ar fi de acord că sînt curajoşi, se străduieşte să-i sărăcească de această cinstire!

NICIAS Nu-i aşa, Lahes, fii fără grijă! Despre tine susţin că

eşti un înţelept, ba şi despre Lamachos22 şi despre mulţi alţi atenieni, de vreme ce sînteţi curajoşi.

LAHES N-am să-ţi răspund nimic la asta, chiar dacă am eu ce, ca să nu spui că sînt cu adevărat din Aixone23.

SOCRATE Nici să nu-i spui nimic, Lahes. Mi se pare că nu ţi-ai dat deloc seama că el şi-a tras felul acesta de înţelepciune de la prietenul nostru Damon, iar Damon se află mereu împreună cu Prodicos, cel care, între toţi sofiştii, pare a face cu cea mai mare măiestrie distincţii de numiri24.

LAHES Aşa se şi cuvine, Socrate, ca pentru asemenea lucruri să se fălească sofiştii, iar nu un bărbat pe care cetatea îl socoteşte demn să-i stea în frunte.

SOCRATE Dar totuşi se cuvine, prea bunule, ca acela care se află în fruntea celor mai importante treburi publice să dea dovadă de cea mai mare înţelepciune; apoi, Nicias, mi se pare vrednic de strădania de a afla la ce anume ia aminte atunci cînd acordă acest titlu de ‚curaj'.

LAHES Atunci caută s-o afli tu singur, Socrate.

SOCRATE Asta şi am de gînd să fac, prea bunule. Totuşi, să nu crezi cumva că am să te las să părăseşti poziţia noastră comună în păreri, ci ia aminte şi cîntăreşte împreună cu noi cele ce se spun.

LAHES Aşa să fie, dacă hotărăşti că se cuvine.

SOCRATE Eu aşa cred. Iar tu Nicias, spune-ne iarăşi de la început: ai în minte că la începutul conversaţiei noastre luam în consideraţie curajul ca pe o parte componentă a virtuţii?

NICIAS întocmai.

SOCRATE Astfel că în răspunsurile tale îl vedeai ca pe o parte, alături de altele, ale unui întreg care poartă numele de virtute, nu?

NICIAS Cum să nu?

SOCRATE Dar oare le accepţi pe aceleaşi ca şi mine? Eu unul, pe lîngă curaj, dau numele de ‚virtute' şi înţelepciunii şi spiritului de dreptate şi celorlalte de acest fel. Tu nu?

NICIAS Ba chiar aşa.

SOCRATE Reţine deci: că pînă aici sîntem de acord, aşa că putem să ne îndreptăm atenţia către evenimentele periculoase şi cele încurajatoare, ca nu cumva tu să crezi că ele sînt unele, iar noi doi că sînt altele. Prin urmare, îţi vom arăta ce credem noi, iar tu, în caz că nu eşti de acord, ai să ne-o arăţi pe înţeles.

Noi socotim că pericolele sînt acele lucruri care provoacă într-adevăr teamă, iar semnele încurajatoare sînt acelea care nu o provoacă; apoi, că teama nu o provoacă nici relele trecute, nici cele prezente, ci acelea la care abia ne aşteptăm, căci teama este aşteptarea unui râu ce va să vină. Sau nu este aceasta şi părerea ta, Lahes?

LAHES întru totul aceasta, Socrate.

SOCRATE Prin urmare, Nicias, părerea noastră este cea pe care o auzi: pericolele sînt evenimentele ce stau să fie rele, iar semnele încurajatoare sînt acelea care sau nu vor fi rele, sau vor fi bune. Pînă aici eşti de aceeaşi, sau de o altă părere?

NICIAS Sînt de aceeaşi părere.

SOCRATE Iar ştiinţei care se ocupă de acestea îi dai numele de curaj?

NICIAS Chiar aşa.

SOCRATE Să vedem acum dacă sîntem de acord — tu şi cu noi — şi într-o altă privinţă.

NICIAS Ce fel de privinţă?

SOCRATE îţi voi spune îndată. în privinţa cuprinsului unei ştiinţe, el şi cu mine sîntem de următoarea părere: ştiinţa nu este una cu privire la trecut (la cele care s-au petrecut deja), alta asupra prezentului (cum se desfăşoară) şi o a treia despre viitor (cum ar fi cel mai bine să se întîmple şi cum se vor petrece de fapt lucrurile încă neîntîmplate), ci ea este una şi aceeaşi pentru toate acestea. De pildă, în orice moment ar fi vorba, nu există o altă ştiinţă privitoare la sănătate decît medicina. Aceasta, unică, supraveghează atît faptele prezente, cît şi pe cele trecute şi viitoare, laolaltă cu modul în care ele se desfăşoară. Şi iarăşi, tot ceea ce creşte din pămînt se află sub stăpînirea agriculturii. Apoi, în arta războiului — cum aţi putea depune mărturie chiar voi înşivă — strategia este aceea care, între altele, ştie să prevadă foarte bine şi ceea ce stă să se întîmple, fără să considere cumva că trebuie să se supună divinaţiei, ci tocmai să o conducă, dat fiind că ştie mai bine ce se întîmplă şi ce se va întîmplă într-un război; de altfel, şi legea hotărăşte aşa, ca nu prezicătorul să-1 conducă pe strateg, ci strategul pe prezicător. Aşa susţinem, nu, Lahes?

LAHES Aşa susţinem.

SOCRATE Şi-apoi? Eşti şi tu de acord cu noi, Nicias, că într-o chestiune dată o ştiinţă unică este aceea care ia seama şi la

cele viitoare şi la cele prezente şi la cele trecute?

NICIAS Da, Socrate, şi eu cred aşa.

SOCRATE Iar curajul este, cum spui, prea bunul meu prieten, ştiinţa care priveşte pericolele şi semnele încurajatoare, nu-i aşa?

NICIAS Da.

SOCRATE Despre pericole şi despre semnele încurajatoare am căzut însă de acord că ele ţin, după cum, de răul sau de binele care stau să vină.

NICIAS întocmai.

SOCRATE Iar o ştiinţă unică priveşte aceleaşi lucruri, indiferent dacă stau să se întîmple sau dacă se petrec oricînd altcîndva.

NICIAS Aşa este.

SOCRATE Prin urmare, curajul nu e numai ştiinţa pericolelor şi a semnelor încurajatoare, căci, întocmai cu celelalte ştiinţe, nu ia seama numai la viitor, fie el bun sau rău, ci şi la cele ce se petrec în prezent, în trecut, sau oricînd ar fi să fie.

NICIAS Cam aşa s-ar părea.

SOCRATE Aşa că nu ne-ai răspuns, Nicias, decît pentru aproape a treia parte a curajului, iar întrebarea noastră era ce este curajul în totalitatea lui. Acum însă, s-ar părea că, după opinia ta, curajul nu este numai ştiinţa pericolelor şi a semnelor încurajatoare, ci acea ştiinţă care cuprinde tot binele şi tot răul oricînd ar fi ele să se întîmple. Spui că aşa ţi-ai schimbat gîndul, Nicias, sau cum altfel?

NICIAS Aşa, cred eu, Socrate,

SOCRATE Prin urmare, crezi cumva, prietene apărat de zei, că poate să rămînă mai prejos de Virtute acel om care are cunoştinţă de tot ce este bine, oricînd şi oriunde, şi de asemenea de tot ce este rău? Sau ţi se pare, poate, că i-ar lipsi înţelepciunea, dreptatea sau pietatea celui căruia singur îi este pe potrivă să fie cu luare-aminte atît faţă de zei cît şi faţă de oameni, deosebind ceea ce este şi ceea ce nu este periculos, precum şi să obţină tot binele prin ştiinţa sa de a se adresa tuturor aşa cum se cuvine?

NICIAS Argumentul tău, Socrate, pare solid.

SOCRATE Atunci, Nicias, despre ce vorbeşti tu acuma nu poate fi numai o parte a virtuţii, ci este virtutea însăşi, în întregul ei.

NICIAS Aşa se pare.

SOCRATE Şi totuşi, afirmasem despre curaj că este doar o parte a virtuţii.

NICIAS Aşa afirmasem.

SOCRATE Dar ce spuneam noi adineauri nu pare să corespundă.

NICIAS Nu prea pare.

SOCRATE Prin urmare, Nicias, nu am găsit ce este curajul.

NICIAS Se pare că nu.

LAHES Şi eu care credeam, dragă Nicias, că tu ai să-1 găseşti, de vreme ce pentru răspunsurile pe care i le-am dat lui Socrate n-ai avut decît dispreţ! Şi pe urmă, aveam speranţe mari de tot că o să-ţi zboare în ajutor învăţămintele savante ale lui Damon.

NICIAS Bine că nu-ţi pasă deloc, Lahes, că şi tu însuţi ai lăsat mai înainte să se vadă că nu ştii nimic despre curaj. Nu faci decît să iei aminte dacă nu cumva am să fac şi eu aceeaşi impresie. S-ar zice că pentru tine nu mai are nici o importanţă faptul că nici tu, nici eu nu ştim nimic despre acele lucruri de care s-ar cădea să aibă cunoştinţă un bărbat care vrea să însemne ceva. Aşa că te văd făcînd chiar ca toată lumea: la tine însuţi deloc nu te uiţi, dar la alţii da.

Eu unul, însă, cred că, în cele discutate mai înainte, m-am exprimat cum se cuvenea, iar dacă unele spuse nu s-au arătat potrivite îşi vor găsi ele îndreptare altădată, fie împreună cu Damon, — de care tu îţi închipui că îţi baţi joc, deşi nu l-ai văzut niciodată la faţă — , fie împreună cu alţii. Iar după ce am să mi le întipăresc bine, am să te lămuresc şi pe tine, fără zgîrcenie, pentru că mi se pare că mai ai încă nevoie de tare multă învăţătură.

LAHES Asta pentru că eşti tu un savant, Nicias! Totuşi, eu am să le dau lor — lui Lysimachos şi lui Melesias — un sfat anume: pentru educaţia celor tineri să ne trimeată la plimbare, pe tine şi pe mine. Lui Socrate însă, aşa cum spuneam la început, să nu-i dea drumul din mînă, iar dacă aveam şi eu copii de aceeaşi vîrstă, întocmai aşa aveam de gînd să fac.

NICIAS Cu asta sînt şi eu de acord; tinerii aceştia nu au de căutat pe nimeni altul, numai să vrea Socrate să se ocupe de ei; ba, dacă ar vrea el, i l-aş trimite şi eu, cu cea mai mare plăcere, pe Niceratos25 al meu, dar, de fiecare dată cînd îi amintesc cîte

ceva despre asta, el îmi recomandă pe altcineva, el însuşi nearătîndu-se dispus să o facă. Ia vezi Lysimachos, poate că ţie Socrate o să-ţi dea mai multă ascultare.

LYSIMACHOS Aşa ar fi şi drept, Nicias, căci şi eu aş consimţi să îndeplinesc pentru el destule lucruri pe care pentru mulţi alţii nu m-aş învoi să le fac. Ei, ce spui, Socrate? Ai să ne dai cumva ascultare şi îţi vei da silinţa ca tinerii aceştia să ajungă cît mai desăvîrşiţi?

SOCRATE Ar fi, fără îndoială, un lucru cu totul nevrednic din partea cuiva să nu vrea să-şi dea silinţa ca un altul să ajungă cît mai desăvîrşit. Pe de altă parte, dacă din discuţia de mai înainte ar fi reieşit că eu stăpînesc cunoaşterea aceasta şi că ei doi nu o posedă, pe bună dreptate m-ai fi chemat pe mine în ajutor pentru a duce la bun sfîrşit această treabă. Cum însă ne aflăm în încurcătură cu toţii deopotrivă, ce motiv ar avea cineva să-1 prefere pe vreunul dintre noi? Cît pot eu vedea, n-ar avea nici unul.

Dar, aşa stînd lucrurile, ia vedeţi dacă nu vă dau un sfat bun. Eu unul, stimaţi prieteni, socotesc că trebuie — fără să ne scape vreun cuvînt în afară — să ne căutăm cu toţii un maestru cît mai bun, înainte de toate pentru noi înşine (căci avem nevoie de el) şi abia apoi pentru cei tineri, şi să facem acest lucru fără a cruţa nici cheltuială, nici nimic. Să ne lăsăm însă în continuare să fim aşa cum sîntem, nu sînt de părere. Iar dacă îşi va rîde cineva de noi că, la vîrsta noastră, socotim că mai are rost să umblăm pe la profesori, cred că se cuvine să ni-l luăm drept scut pe Homer, care spunea că

Bună nu este ruşinea de soaţă acelui ce n-are26

Aşa că, lăsîndu-i în pace pe cei care ar avea ceva de zis, să ne îngrijim laolaltă de noi şi de cei tineri.

LYSIMACHOS Mie unuia îmi plac vorbele tale, Socrate, şi, cu cît sînt cel mai în vîrstă, cu atît sînt mai dornic să stau la învăţătură alături de cei tineri. Dar fă asta pentru mine: vino mîine în zori la mine acasă, şi nu fă altfel, ca să mai stăm la sfat despre acestea toate. Pentru acuma însă, hai să risipim sfatul.

SOCRATE Aşa o să fac, Lysimachos. Am să vin la tine mîine, dacă aşa vrea Divinitatea.

NOTE

1 Este vorba despre o οπλομαχία, scrimă în care partenerii purtau armele defensive şi ofensive ale hoplitului, soldat al infanteriei grele.

2 Om de stat şi orator de seamă, Tucidide, fiul lui Melesias, a preluat conducerea grupării aristocratice după moartea lui Cimon (449 î.e.n.). Dînd partidului său o organizare fermă şi închisă, ca a unei caste solidare, el i-a putut opune lui Pericle, conducător al democraţilor, o opoziţie periculoasă vreme de şase ani, pînă cînd acesta din urmă a reuşit să obţină ostracizarea rivalului său (443 î.e.n.). Despre sfîrşitul vieţii lui Tucidide nu avem nici o ştire sigură. El nu trebuie confundat cu Tucidide, fiul lui Oloros, ilustrul autor al istoriei războiului peloponeziac.

3 Supranumit „cel drept" pentru corectitudinea cu care a împărţit sarcinile aliaţilor la întemeierea ligii de la Delos (476 î.e.n.), Aristide, fiul lui Lysimachos, a participat la toate evenimentele mari care au transformat viaţa Atenei de la reformele lui Clistenes (410 — 408 î.e.n.) şi pînă la ridicarea ei ca primă putere maritimă a Eladei (476 — 470 î.e.n.). Născut în 540 şi mort în 467, el a văzut ambele războaie medice — participînd la Maraton (490 î.e.n.), Salamina (480 î.e.n.) şi Plateea (479 î.e.n.) — şi a luat parte la amplele prefaceri interne care au dus mai departe reformele administrative de la sfîrşitul secolului al şaselea. Rivalitatea lui directă cu Temistocle, partizan al înarmării pe mare, i-a adus lui Aristide un exil prin ostracizare, scurtat însă de izbucnirea celui de al doilea conflict cu imperiul persan (483—480 î.e.n.).

Şi în cazul fiului lui Lysimachos şi în cel al fiului lui Melesias se vădeşte obiceiul familiilor nobile ateniene de a da nepoţilor numele bunicilor: Lysimachos — Aristide — Lysimachos — Aristide etc.

4 Sprijinită, dar nu întreţinută de stat, educaţia fiilor de oameni liberi se mărginea la învăţămîntul elementar. După „anii de acasă", băieţii — căci fetele, nevrednice de o educaţie specială, rămîneau în gineceul părintesc — urmau şcoli particulare de gramatică, muzică şi gimnastică; locul consacrat educaţiei sportive era gimnaziul (γυμνάσιον), un ansamblu de

clădiri şi instalaţii speciale. Aşadar, pînă la răspîndirea şi dezvoltarea mişcării sofiste n-a existat un adevărat „curs superior" de învăţămînt, fie el literar sau filosofic.

5 După reforma lui Clistenes (410 — 408 î.e.n.), δήμος-ul — comuna — a devenit unitatea administrativă de bază a Aticii, ca o subîmpărţire (a zecea parte) a unei φυλή, adică a unui „trib" administrativ. Numele oficial complet al cetăţeanului atenian cuprindea şi apartenenţa lor la un anumit dem: de ex. 'Αριστείδης Λυσιμάχου Άντιοχεύς, adică Aristide, fiul lui Lysimachos, din demul Antiochis. Fiecare dem furniza Sfatului atenian (βουλή) un număr de cinci membri. Cetăţenii fiecărui dem, sub conducerea unui „primar" (δήμαρχος), erau legaţi de interese economice, comerciale, dar şi de festivităţi religioase comune.

6 La începuturile mişcării sofiste, o parte a acestor „maeştri de înţelepciune" îşi ascundeau adevăratele intenţii pedagogice sub titlul de profesori de muzică, ori de gramatică, pentru a evita efectele prejudecăţii publice nefavorabile acestui nou soi de educatori, care, în ochii tradiţionaliştilor, „stricau minţile celor tineri". Apropierea lui Damon de Prodicos (cf. 197 d) dezvăluie însă adevăratele sale preocupări şi veritabilul său mod de a preda (cf. şi 200 a—b).

7 Folosirea numelui tatălui constituie o perifrază politicoasă obişnuită pentru numirea unui interlocutor. Acest vechi obicei indoeuropean s-a păstrat pînă astăzi în unele limbi slave: de ex. [Vladimir] Ilici [Ulianov].

8 în anul 424, beoţienii, aliaţi ai Spartei în războiul peloponeziac, au cîştigat la Delion o victorie importantă asupra armatei ateniene, a cărei retragere dezordonată a transformat o înfrîngere îndoielnică într-o

derută aproape catastrofală.

9 Este remarcabil faptul că atît Nicias cît şi Lahes (181 d —e) consideră οπλομαχία drept o μάθημα, adică o „învăţătură" şi nu drept o simplă „preocupare practică" (επιτήδευμα). Mai mult chiar, Nicias merge pînă la a-i da numele de „ştiinţă" (έπιστήμη). Socrate va sugera mai tîrziu, cu delicateţe, importanţa unei distincţii între επιτηδεύματα şi μαθήματα pentru găsirea răspunsului corect la întrebarea asupra educaţiei pe care trebuie să o primească tineretul.

10 Este vorba de o navă de război (τριήρης — triremă),

numită şi „corabie lungă", prin contrast cu barcazul de transport, mai scurt, mai lat şi cu pescajul mai mic.

11 παιδοτρίβης, profesorul de educaţie fizică, era socotit inferior „gimnastului" (γυμναστής), capabil să susţină nu numai demonstraţii practice, ci şi prelegeri teoretice asupra artei sale.

12 La origine, numele de σοφιστής (derivat de la σοφία = „înţelepciune") era atribuit oricărui individ dotat cu puteri sau cunoştinţe ieşite din comun. în a doua jumătate a secolului al cincilea î.e.n., termenul se specializează în denumirea noului val de „profesori de înţelepciune". Aceştia, cei dintîi profesori de nivel superior ai Greciei antice, axîndu-şi învăţămîntul pe desăvîrşirea retorică şi filosofică a tineretului — pus de altfel în alternativa de a le asculta prelegerile sau de a-şi pierde vremea — au avut darul de a strînge împrejurul lor o mare parte a celor mai talentaţi adolescenţi din familiile destul de înstărite pentru a le plăti onorariile pentru cursuri. Intre cei mai importanţi sofişti se numără Protagoras, Gorgias, Prodicos şi Hippias.

13 'Εν τω Καρι κινδυνεύειν — formulă proverbială echivalentă cu experimentum facere in corpore uili — pare să-şi tragă originea din faptul că adesea carienii, veniţi dintr-un colţ de lume uitat de cultură, erau folosiţi drept mercenari de rînd, sau drept gealaţi de gardă personală.

14 în meseria olarului, modelarea unui chiup (πίθος) era considerată o probă de încununare a măiestriei de artizan. De aici porneşte şi acest proverb, echivalent, în mare, cu românescul „graba strică treaba".

15 Cf. nota 5.

16 Această asimilare a comunităţii de păreri cu tradiţionala legătură de sînge este deosebit de semnificativă pentru aprecierea liberalismului cultivat al lui Nicias. Ruperea lanţului de interese familiale în folosul identităţii de convingeri sugerează — la nivelul celor ce se bucură de avere, educaţie şi privilegii — naşterea unei noi mentalităţi, aceea de asociaţie de idei, dar şi de grupare socială, în contrast cu rămăşiţele vechii organizări familial-tribale.

17 Pentru eleni μουσική reprezenta întreaga artă a sunetelor ca o chintesenţă a activităţii spirituale creatoare; ea cuprinde deopotrivă poezia, muzica, dansul şi, în general, preocupările literare. Μουσικές άνήρ însemna aşadar „un om al Muzelor", cultivat şi rafinat, iar diversele moduri muzicale pot simboliza

stările de spirit ale celor care le-au inventat şi folosit. Se consideră astfel că modul dorian — sistemul bazic netranspus, echivalent cu gama majoră modernă — reprezintă caracterul sever al educaţiei spartane, pe cînd modurile transpuse — ionic, frigian, lidian etc., echivalente cu gamele minore moderne — erau privite ca manifestări ale civilizaţiei mai blînde, mai rafinate, dar şi mai efeminate a grecilor asiatici.

18 Homer, Iliada, V, 223.

19 Prăştiaşii (σφενδονίται) făceau parte din trupele uşoare de hărţuială.

20 Numeroase proverbe atice iau porcul, dar mai ales scroafa, drept simbol al stupidităţii.

21 După legendă, Teseu a ucis la Crommyon, în vecinătatea Corintului şi a Megarei, o scroafă fioroasă care era spaima acelor ţinuturi.

22 General atenian (cca. 470 — 414) care a condus în mai multe rînduri flota Atenei în prima parte a războiului peloponeziac. A căzut în luptă în timpul expediţiei din Sicilia. Glumele lui Aristofan — care-şi bate joc pe socoteala unui presupus act de laşitate al acestui strateg — ne fac să credem că replica lui Nicias trebuie să fi avut un ascuns tăiş ironic la adresa lui Lahes. (V. Acharnienii, 70, 591 şi 1080).

23 Dem din Atica (cf. nota 5) ai cărui locuitori aveau renumele de a fi foarte certăreţi (cf. de ex. Xenofon, Hellenica, 2, 4, 26). Pentru implicaţii peiorative oarecum asemănătoare să citǎm „din Soho" pentru un londonez, „din Harlem" pentru un locuitor al New Yort-ului sau „din Giuleşti" pentru un bucureştean.

24 între toţi sofiştii (cf. nota 12) Prodicos, a cărui epocă de vîrf — άκμή — trebuie plasată în a doua jumătate a secolului al cincilea î.e.n., era cel mai interesat de problema semnificaţiei, căutînd să stabilească distincţii cît mai nuanţate şi mai rafinate de înţelesuri şi implicaţii. Tratatul său despre sinonime l-a influenţat puternic pe Platon, care, deşi îi face adesea un portret caustic, vedea în el un predecesor al definiţiilor socratice.

25 Despre fiul lui Nicias, moştenitor al unei averi importante şi al unui nume ilustru, se spune că după moartea tatălui său (413 î.e.n.) a ştiut să se facă iubit şi respectat pentru firea sa prevenitoare.. El a fost executat în timpul terorii celor treizeci de tirani (404 î.e.n.).

26 Homer, Odiseea, XVII, 347.